

ARTEM MOZGOVOY

PRIMAVERA
A SIBÈRIA

Traducció de l'anglès de Jordi Martín Lloret

comanegra

TAULA

PRIMERA PART	11
1. Taigà.....	13
2. <i>Bàbuixka</i>	40
3. Onze	71
4. El dia negre	110
SEGONA PART	155
5. A la gran ciutat	157
6. Setze.....	192
7. Llocs millors.....	241
8. Un somni siberià.....	274
Agraïments.....	315

*Моей бабушке.*¹

---

1. «A l'avia.» (*N. del t.*)

PRIMERA PART

1. TAIGÀ

Tota la bellesa, tota l'estranyesa. Espai sense mapes, temps sense rellotges, destinacions sense manera d'arribar-hi. Tantes preguntes sense cap home assenyat que et torni la mirada, amb amabilitat, amb complicitat, i que t'ho expliqui tot. El sentiment d'injustícia, de ser la joguina de la decisió cruel o de l'error estúpid d'algú. Però de qui? Qui va tenir la idea de venir a viure aquí? I, abans que res, qui va decidir convertir aquest lloc en una llar per a mi o per a qualsevol ésser humà? Jo no m'hi he sentit mai a casa, aquí. Sempre m'hi he sentit com un alienígena.

Alienígena, aquest era el meu sobrenom a l'escola. Els odiava, tant el sobrenom com l'escola. Em llevava a dos quarts de sis del matí per anar a unes classes que començaven a un quart de vuit, sentint que potser no era jo qui havia de passar aquell dia allà, sinó algú altre. Potser era un altre nen el que s'havia d'arrossegar a través de la nit d'hivern fins a l'escola, quatre hores abans que el sol comencés a il·luminar el cel.

Però no, era jo.

La mà de la mare entrava per la porta, encenia el llum de l'habitació i desapareixia. Jo m'arrencava del llit i anava al lavabo: la cara que trobava reflectida al mirall estava inflada, pàl·lida, absent. Només se'm veien dues pinzellades fines en la blancor

transparent de la cara. Era gairebé com si m'hagués fos amb el fons, com si ja no existís.

Aigua gelada a la cara, una tovallola dura i eixuta. Esmorzava amb el pare. Unes galetes primes amb unes casetes gravades. Me n'untava una amb mantega i hi enganxava una altra galeta, tal com feia el pare. Ell llegia la seva novel·la de detectius i només de tant en tant trencava el silenci amb un glop de te.

Després d'esmorzar em posava tota la roba: un jersei i una jaqueta de l'escola, uns pantalons i uns mitjons dobles, unes *valenki* i unes mitenes, un barret prim de punt, una bufanda gruixuda per tapar-me la cara i un barret pelut i enorme a sobre de l'altre, i en acabat un abric gris de pell d'astracan que la mare m'havia fet aprofitant-ne un de seu. I a sota de tot, per descomptat, uns calçotets i una camisa. Quan arribava a la porta ja suava. Era difícil ajupir-se, difícil agafar la motxilla quadrada que pesava tant i una bossa amb unes sabates d'estiu que m'havia de posar a l'escola per no embrutar el terra —el terra que havíem de rentar nosaltres mateixos, els alumnes, després de les classes. Però el vell que vigilava l'entrada de l'escola no deixava entrar ningú que no s'hagués canviat les sabates d'hivern brutes per unes d'estiu netes. «*Smenka!*», cridava massa fort per a aquella hora del matí, «Canvieu-vos les sabates!».

La porta del pis s'obre, «Adeu», i es tanca darrere meu. Ara ve el pitjor. He de baixar les escales. Està tot fosc. Em quedo immòbil durant mig minut d'esquena a la porta, esperant que els ulls se m'acostumin a la foscor, però passa el temps i no canvia res. El món juga amb mi a fet i amagar, i vaig perdent. Però he d'avançar. Busco cada esglaó a les palpentes amb el peu dret, abans de submergir-me en la foscor. Ara ja sé que el més important és no deixar que la por m'inundi l'ànima, no espantar-me massa

de la negror que m'envolta. Si deixo entrar la por voldré córrer, ensopegaré, cauré i perdré la bossa amb les sabates d'estiu: un desastre.

Per què sempre és tan fosc en aquesta escala? Cinc plantes sense un sol llum encès. Per què, cada cop que algun veí canvia una bombeta, l'endemà al matí troben la nova esmicolada a terra? Que potser a la gent ja els està bé així? A mi no. Tinc por, no trobo el pròxim esglaó, m'agafo fort a la barana. Una planta: ho he aconseguit. Ara una altra...

Recordo que un matí baixava aquestes escales diabòliques quan, en comptes de la fermesa tranquil·litzadora de l'esglaó següent, vaig notar sota el peu dret una cosa tova, una cosa molla i com de goma. El cor em va batejar tan fort que em va aixecar de terra i em va fer baixar de cop tota una planta. Què *era* allò? «Només és en Vasia», em va dir el pare aquell vespre, rient. «En Vasia, del segon. La seva dona no el deixa entrar a casa quan va borratxo». Només en Vasia? I el pare per què se'n reia? Jo no ho trobava gens divertit, que el peu se m'enfonsés en l'aiguamoll d'aquell tal Vasia.

Continuo baixant. Encara que no les vegi, les escales hi són aquest cop, fermes i buides. Arribo a la primera planta no sense alleujament: hi ha una taca de llum que entra per una finestra estreta i llardosa de dalt i que prové d'un fanal de fora. Tres parets del replà estan atapeïdes de bústies de llauna, vint-i-cinc en total, cinc per planta. La majoria de les bústies són negres i buides, i tenen la tapa de la ranura trencada; n'hi ha poques que tanquin bé. La nostra, al racó superior esquerre, té la tapa sempre tancada i una mica doblegada, prou perquè s'hi pugui esmunyir una mà prima per mirar si hi ha correspondència. N'hem perdut la clau, o potser no n'hem tingut mai.

Hi ha un espai més gran a la planta baixa, una mena de vestíbul, i odio travessar-lo perquè sempre fa molta pudor —d'alcohol

ranci, de xiclet i d'orina—. Cada vespre s'hi estan uns quants adolescents i ningú no els fa fora perquè saben que els joves no tenen cap més lloc on anar. Per què no es limiten a quedar-se a casa llegint alguna cosa? No ho entenc. Avanço com puc pel vestíbul. És encara més fosc que l'escala, però el terra és pla i està tranquil. No hi ha ningú, no hi ha res més que la pudor de jovent. «Jo no vull fer mai aquesta pudor», penso.

Per fi, amb totes dues mans esteses al meu davant, toco la porta feixuga i glaçada de baix, i la fredor fins i tot em traspassa les mitenes. Empenyo la porta, però no s'obre. L'empenyo amb més força... Només un corrent fred entra per escletxa, però no s'obre. Està encallada, està congelada. La torno a empènyer amb tot el pes d'aquest cos meu tan petit...

Fuu!

La porta s'obre d'una revolada.

La bufetada a la cara!

No puc respirar!

El vent de la nit hivernal xoca contra mi tan inesperadament que em falta aire. Em desperto de cop. No puc inspirar, perquè aquest aire és massa fred per tenir-lo a dins. Només em puc tapar més la cara amb la bufanda, fer un pas endavant i deixar-me anar. El vent és més potent que cap turbina, la neu punxa més que cap agulla. Fa mal, però he d'avançar.

Després d'uns quants minuts d'aquest esforç monòton, d'empenyer les feixugues botes d'hivern a través de la neu, mentre em repenjo en el vent per no deixar que em tombi d'esquena, començo a acostumar-me a tot plegat. També és veritat que les diverses capes de roba em mantenen calent. Conec el camí, perquè només n'hi ha un. Es tarda quaranta minuts a arribar per les desertes terres nevades fins a la pista d'esquí de l'escola, i poc

després ja distingeixo enmig de la foscor un cub gris de ciment: el Palau del Coneixement, l'anomenen.

Al cap d'una estona per aquell camí ja estic del tot despert i fins i tot m'avorreixo una mica. Continuo empenyent les botes a través de la neu, estic avorrit i cansat, però continuo empenyent. Continuo empenyent a través de la neu. Una neu més que blanca. Una neu que no és mai grisa ni groga perquè no ha tocat mai la terra, i que per tant es manté pura, sempre pura; i tu també et mantens així, pel fet de caminar-hi.

Sovint, per distreure'm pel camí cap al coneixement, jugo al joc que em vaig inventar un matí. He de tancar els ulls del tot mentre camino. Crec que només me'l vaig inventar perquè així estava més calent, amb el cap completament amagat per la bufanda, sense cap obertura perquè hi pogués entrar el món glaçat. És impossible guanyar el joc, però potser descobriré fins on podria arribar si fos cec. Fins a l'escola? Fins a la carretera? Fins a la tanca de ferro rovellat al final del camí? La veritat és que no em cal mirar perquè ja sé tot el que hi ha: la fina línia recta en la neu només tan ampla com l'han feta les petjades dels treballadors més matiners; la gran pista deserta, tota coberta de diamants i partida diagonalment en dos pel camí. No hi ha ni llums, ni gent, ni sons, només jo.

I tot i així...

Sí que n'hi ha, de llum! La neu brilla molt, pel reflex la lluna. No hi veig, però sé que hi és.

Sí que n'hi ha, de gent! Algú ha passat per aquí aquest matí abans que jo, noto les petjades fondes que ha deixat en la neu fresca.

Sí que n'hi ha, de so! Amb els ulls tancats puc sentir el vent. Puc sentir la neu, que cruix còmodament sota les meves *valenki*. No em puc sentir el cor, però em fa l'efecte que me'l

sento. Sé que hi és, aquell fornec que tinc a dins i que m'escalfa cada dia, fins i tot en un dia fred i sense sol com avui, gràcies a tota la roba que porto, que impedeix que s'escapi la seva escalfor generosa.

Encara tinc els ulls tancats quan arribo a la tanca de ferro rovellat al final del camí. Sé que la tanca hi és, m'aturo i obro els ulls just davant. Per un forat de la tanca —prou gran perquè hi pugui passar un home doblegat per la meitat o una criatura de la meva mida lleugerament inclinada—, prossegueixo el camí cap a l'escola.

Qui va fer aquest forat a la tanca? Qui va fer aquesta tanca al camí de l'escola? I qui va fer l'escola? Em van dir que era una escola especial (tot i que no hi veig res d'especial a part que és l'única que hi ha). «És especial perquè té una inclinació per l'esport», em van dir...

Inclinació per l'esport, jo?

Fins allà on recordo, recito poemes a tota hora i faig nines amb dents de lleó; observo les dones mentre cuinen i murmuren les seves cançons tristes, i m'hi acosto en silenci; ric quan hi ha música i faig ballar la gent o ploro si no ballen. A l'estiu caço papallones blanques, perquè m'ho mana l'àvia. Un dia li vaig preguntar per què i em va contestar que perquè es mengen les cols (de fet també es diuen papallones de la col), però quan el pot de vidre de tres litres ja és ple de patiment blanc, obro la tapa i deixo que les papallones s'enlairin cap al cel... Per veure-les volar per últim cop... Encara recordo com s'esfuma per l'aire aquell núvol blanc.

Però l'esport? M'és ben bé igual, a mi, l'esport. De totes maneres avui estic de sort. Estem a trenta sota zero. No es pot fer esport a fora.

La mare odia el fred. Diu que la vida a Sibèria és com un exili indefinit. Un càstig de per vida que la majoria dels cops es fa etern. Potser per això encara és al llit mentre jo camino per la neu. Aquest matí, després de rentar-me les dents, he entrat a la seva habitació per llambregar el termòmetre que té a fora de la finestra (si baixa dels vint-i-set sota zero, l'escola ens dispensa d'esquiar). M'he quedat mirant la mare ajaguda sota les mantes i, per un moment molt breu, he estat temptat de dir-li que potser, només potser, feia massa fred per anar a escola, però ja sabia el que m'hauria contestat.

«No hi vagis si no vols», m'hauria dit un cop més. I aleshores jo m'hauria quedat allà plantat una estona, pensant... «No hi vagis si no vols...?».

«I què em passarà després... més tard... si avui no vaig a escola?».

«Doncs que quan siguis gran treballaràs al carrer», m'hauria contestat sense gaire emoció a la veu, sense ni tan sols obrir els ulls.

Els sons aguts del gel que es trencava i de la neu que s'apartava se sentien cada matí: els operaris de manteniment es llevaven encara més d'hora que els nens. Així doncs, no vaig dir res i vaig deixar la mare sola, immòbil i callada, a l'habitació a les fosques.

Potser, com jo, ella també sent que no hauria de passar aquest dia aquí. Potser també se sent com una alienígena i per això, l'últim cop que tornàvem de casa de l'àvia, va baixar de sobte del cotxe i va continuar a peu tota sola mentre el pare i jo ens quedàvem asseguts i ell semblava enrabiament amb nosaltres.

Potser això també explica per què de tant en tant se li ajunten les celles, fines i negres, amb aquelles arrugues fosques que se li formen entremig, i sense cap motiu evident comença a moure

els mobles per tot el pis. Fins i tot mou la feixuga caixa del televisor i l'armari rober (quan no es vol moure, hi posa un drap moll a sota i l'empeny mentre jo estiro el drap). Sempre l'ajudo a moure els mobles i pot ser divertit i tot, però no he entès mai per què ho fem tan sovint. Sobretot quan el pare arriba a casa i no reconeix el pis.

La mare és del sud, potser això ho explica tot. Però allà baix no fa gaire més calor que aquí. No és ben bé el sud. La seva terra es diu Altai, i hi ha molts llacs i muntanyes. Hi anem cada estiu. Em va explicar que ella ve d'una d'aquelles petites tribus de gent que vivien allà abans que arribessin els russos i s'apropiessin de Sibèria: són prims i baixos, tenen la cara d'un marró clar, els ulls allargats i els cabells negres, gruixuts i llisos. Un dia la perruquera em va dir que jo també tinc el mateix tipus de cabells, tot i que soc ros. Va dir: «He reconegut de seguida que ets el fill de la Liudmila pels cabells». Potser mentia, perquè la mare m'esperava fora...

A Altai també la gent va sempre beguda. Quan ho vaig descobrir vaig demanar als pares per què.

—Perquè són nòmades —va contestar la mare—, però ja no poden moure's lliurement.

Potser és per això que a la mare li passa tot el que li passa. Que s'estima més caminar tota sola mentre nosaltres anem amb cotxe, que es queda al llit fins molt després que jo m'hagi llevat. Potser només es vol moure lliurement...

És veritat que aquí no és fàcil, moure's lliurement. Fins i tot jo, al matí, he de seguir el camí, perquè si no Déu sap on aniria a parar. Així que et desvies del camí únic ja ets a la taigà, i a la taigà val més no ser-hi. De fet la nostra ciutat també es diu així, Taigà; no és gaire original, el nom, perquè és veritat que estem

envoltats d'aquest fosc frondós, intransitable i impracticable. La selva de Sibèria, en diuen.

Fins i tot a l'escola tinc la sensació que no em puc moure lliurement. Per a mi també és una mena de taigà. Després de caminar per la neu a les fosques, després de veure les tres finestres ja esgrogueïdes de la nostra aula a la tercera planta (quin color més lleig! Quin número més desafortunat!), després de travessar les pistes d'esquí i en acabat els horts, després d'entrar a l'escola i de canviar-me les *valenki* per les sabates d'estiu sota la vigilància del vell, un cop més enfilo el meu camí. És bastant ridícul: enganxat a la paret, esperant que no em vegin.

El passadís és llarg i ample, amb tot de finestres a la banda dreta. Després de l'esport, el meu problema més gran a l'escola són aquelles finestres, més concretament, els ampits. Els nois més ganduls, més forts i més dolents sempre s'estan allà asseguts abans, després i a vegades durant el toc de campana, burlant-se, rient-se i intimidant. I aquí entro jo en escena. Cap gros i blanc, cos prim i petit, caminar massa inquiet, expressió massa tímida: una víctima perfecta.

Per això em diuen Alienígena. Pel cap gros. No em diuen Alienígena perquè pensin que no soc d'aquí, sinó per una pel·lícula de terror nord-americana que van fer a la tele aquell any i amb la qual tot el país es va morir de por perquè no havíem vist mai cap pel·lícula de por. La forma del meu cap els recorda aquells monstres alienígenes. Què hi farem.

Un dia l'àvia em va dir que m'hi tornés si em pegaven. La vaig escoltar, vaig pensar en el que aconsellava.

—Però tu no deies que Déu sempre para l'altra galta? —vaig contestar al final.

Es va quedar callada.

Sempre ha somiat fer-me tornar creient, l'àvia, perquè ella n'era l'única de la família. Jo al principi no distingia entre Déu

i Lenin, però amb el temps vaig descobrir qui era l'un i qui era l'altre: el que penjava a sobre de la pissarra a l'escola era Lenin, i el que penjava a sobre de la nevera a la cuina de l'àvia era Déu. Jo m'estimava més la cuina de l'àvia, i per tant m'agradava més Déu. Ella sempre en parlava com si fos l'home més amable del món. Però per algun motiu només en parlava amb mi.

Potser perquè els altres s'estimaven més Lenin?

L'estiu que jo vaig néixer va començar la perestroika. Va ser una bona època, clara i lluminosa, plena d'esperança, acompanyada per l'alenada del canvi esperat. O si més no, això és el que vam sentir després a la tele. Aquell any la màquina monstruosa que feia gairebé un segle que rutllava per fi semblava esgotada, vacil·lant i insegura en la seva trajectòria perquè el conductor s'havia extraviat del tot. A finals de maig de 1985, Mikhaïl Gorbatxov va pronunciar un discurs públic en què va reconèixer oficialment la pèrdua de rumb de la Unió.

«Benvolguts camarades, ens hauríem de reestructurar. Tots».

Quan jo vaig néixer, dos mesos després, els dos-cents milions de camarades repartits entre les quinze repúbliques soviètiques, si no s'estaven reestructurant ja, si més no sí que semblava que repensaven les seves vides. I quan vaig fer les primeres passes, aquella reestructuració, o perestroika, tal com es va acabar coneixent, estava al seu apogeu. Hi havia gent espantada i gent il·lusionada. L'àvia se sentia alleujada perquè per fi podia parlar del seu Déu i fins i tot anar cada diumenge a missa en una església acabada de construir.

Potser hauria de culpar la perestroika per aquella sensació de ser un alienígena, per no tenir cap pàtria a l'esquena. Van escriure «URSS» al meu certificat de naixement, però quan vaig aprendre a llegir aquella república unida ja havia deixat d'existir.

No parava de mirar aquelles quatre lletres ganxudes, intentant trobar-hi algun significat per a mi, o trobar en mi algun significat per a elles. Ja no hi havia cap motiu perquè fossin als meus papers.

El Leviatan que ocupava una sisena part de la Terra ara s'encongia. Un estat rere l'altre ens abandonava, i així es trencaven grans trossos de terra en totes direccions, com si formessin part d'un pa gegant. Tot i així, no tenia la sensació que la meua família estigués en perill, perquè la taigà era ben bé al centre de tot.

Sí, potser val més que carregui les culpes a la geografia. Quan tot just tenia cinc anys vaig començar a patir d'asma, i reaccionava intensament a tot el que hi havia fora del pis durant els mesos de primavera, estiu i tardor. Així que la neu es fonia, la pell se'm posava vermella i em picava, els ulls se m'inflaven fins al punt de no poder veure-hi i el nas se'm tapava i m'impedia respirar. La mare omplia una peixera rodona amb margarides seques i aigua bullent i m'hi feia abocar, amb una tovallola per damunt del cap, perquè el vapor que desprenia la camamilla m'ajudés a tornar a respirar.

També em va portar a un hospital, però l'únic que van dir els metges va ser que em tingués allunyat dels camps i dels jardins (deien que les dents de lleó eren especialment mortíferes) i que em portés a la costa més sovint.

La costa... Mentre la mare maldava per aconseguir de la fàbrica vals d'estada en un sanatori de la costa, jo passava hores tot sol a casa fullejant els pocs llibres que tenien els pares, viatjant per les pàgines d'un *Atlas del món* en miniatura. L'atles era tan petit que tot el món em cabia a les mans. El que hi buscava era el mar que tinguéssim més a prop. Però vet aquí la trampa: molt aviat em vaig adonar que no hi havia cap més lloc a tot el món més allunyat del mar o de l'oceà que la nostra ciutat. Quan mirava Euràsia, aquell

cranc lleig escampat per la superfície blava del globus, trobava un raconet ben polit on es trobaven el Kazakhstan, Rússia, Mongòlia i la Xina, caminava uns quants mil·límetres cap al nord i allà, en algun punt, hi havia la nostra ciutat.

Fins i tot a aquelles alçades encara ens fèiem unes quantes preguntes, com ara quin lloc concret consideràvem casa nostra. Els pares venien tots dos de famílies pageses i, com molts de la seva generació, se n'havien anat a viure a una gran ciutat per poder estudiar i treballar així que havien arribat a la majoria d'edat. S'havien conegut, s'havien casat i m'havien tingut mentre encara estudiaven en un institut politècnic, i tots tres havíem viscut en una residència d'estudiants (amb una sola cuina i un sol lavabo per planta, cosa que volia dir per cada cent estudiants). Però eren optimistes perquè sabien que una jove parella de llicenciats soviètics amb un fill tenia dret a un pis d'un dormitori, així com a una feina d'enginyer per a cadascun en alguna fàbrica. A vegades no els pagaven el sou en metàl·lic, sinó en cupons de menjar, i a vegades no hi havia menjar a les botigues per bescanviar-lo pels cupons, però si més no podien comptar amb una certa seguretat. Sense dret a ser selectius. Fins i tot abans d'obtenir el títol, els pares ja sabien que aviat enviarien la nostra família a una ciutat minúscula: Taigà.

Així doncs, jo d'on era exactament? De la ciutat on havia nascut? De la ciutat a la qual ens havíem mudat? Del poble del qual venien les famílies dels pares?

La intenció conscient dels líders soviètics era desplaçar la gent per tot el continent, perquè així s'asseguraven que els camarades perdessin qualsevol sentit de les arrels, de la identitat cultural o de la tradició. Se suposava que tots érem iguals i que ens havíem de trobar com a casa allà on anéssim. Creixent a Taigà, l'únic que sentia era que estava perdut i que era un alienígena.